

Úvodem

Procházejme se Prahou šedesátých a sedmdesátých let minulého století, Prahou, jak ji viděl a dokázal na fotografickou desku zachytit František Fridrich se svými spolupracovníky. Fridrichova Praha ještě nehýří velkým ruchem, spíše než život města zachycoval Fridrich jeho architektonické kulisy. Jeho fotografie byly ovlivněny možnostmi fotografické techniky, při všech jejích omezením jsou však tím nejkvalitnějším, co tehdy ve fotografii v Čechách vznikalo. Knížka zachycuje jen část Fridrichova díla a popisuje jen některé kapitoly z jeho života. Mnohé upadlo do zapomnutí, mnohé je jako tajemství střeženo. Souborná monografie dosud čeká na svého vydavatele.

František Fridrich patří nesporně k nejvýznamnějším postavám dějin české fotografie. Vedle průkopníka nové zobrazovací techniky Wilhelma Horna, který byl vydavatelem a redaktorem třetího nejstaršího fotografického časopisu světa, byl František Fridrich v 19. století jediným fotografem z Čech, který získal skutečně mezinárodní věhlas. Jeho fotografie se prodávaly po celém světě. Největší úspěch měly právě snímky Prahy a fotografie z lázeňských měst. Jindřich Eckert, pokládáný za nejvýraznější tvůrčí osobnost české fotografie 19. století, předčil Františka Fridricha hloubkou svého díla, nikoliv však obchodními úspěchy na mezinárodním poli.

Tato knížka, vybírající z rozsáhlého Fridrichova díla jen část věnovanou hlavnímu městu, je malým dárkem pro milovníky Prahy a fotografie, která nás tak kouzelně dokáže přenášet do desetiletí dávno minulých. Evokuje atmosféru doby, v níž sebevědomí českého národa a jeho hospodářské schopnosti začaly v rámci mnohonárodnostní monarchie nabývat konkrétnějších obrysů a stále respektovanější podoby.

Knihou nám připomíná dílo velkého českého fotografa, od jehož úmrtí 23. března 1892 uplynulo sto let.

Pavel Scheufler

Vršovice 23. 3. 1992

Životní pouť Františka Fridricha

Osudy fotografů 19. století můžeme většinou pouze rekonstruovat na základě archivních materiálů, novinových a časopiseckých článků a vlastního díla. Ve vzácných případech pomáhají k osvětlení životních názorů a osudů i vlastní zápisky nebo studie. Souhrou náhod je tomu právě u Františka Fridricha, jehož německy psané vzpomínky ve dvou svazcích se dodnes zachovaly u potomků někdejšího pražského primátora Bělského, jenž byl Fridrichovým přítelem. Pro jejich intimní charakter, z důvodu uchování piety, nejsou však bohužel k dispozici. Je ale pravděpodobné, že se s nimi seznámil Zdeněk Wirth, když připravoval svou legendární knihu "Stará Praha. Obraz města a jeho veřejného života v 2. polovici XIX. století podle původních fotografií" (Praha 1940), i když se o tom výslovně nezmiňuje. Proto mohl Zdeněk Wirth uveřejnit i některé poněkud pikantní podrobnosti z Fridrichova života. Na druhé straně podrobnější bádání umožňuje některé závěry, publikované Zdeněkem Wirthem, korigovat. Nejzávažnější korekcí jsou počátky Fridrichovy fotografické práce i její zakončení, jakož i povědomost o jeho mezinárodním věhlasu. Nuže, jaké tedy byly životní osudy tohoto velkého českého fotografa?

František Fridrich, celým jménem František Josef Arnošt Fridrich, se narodil 21. května 1829 v Mělníce čp. 54. Po babičce Alžbětě rozené Azzoni z otcovy strany podědil vlašskou krev, dědeček František Alexandr byl kupec. Maminka Magdalena, rozená Hennlichová, byla dcerou školního komisaře v Blatné. Otec Jan Melchior Fridrich spravoval od roku 1826 mělnický magistrát a od roku 1830 byl po šestnáct let purkmistrem města. František tedy pocházel ze zámožných poměrů a z rodiny stojící na špici společenského žebříčku někdejšího královna města. V Praze rodině patřil dodnes stojící dům U zlatého říšského jablka v Michalské ulici č.17 (čp.438), který Jan Melchior koupil v roce 1786. František měl dva starší sourozence, sestru Annu (*1821) a bratra Karla (*1822). Rodina ztratila matku, když Františkovi byly necelé tři roky. O osudech starších sourozenců nevíme zatím nic, je však zajímavé, že rodinný dům získal nakonec nejmladší z rodiny.

Po běžných studiích měšťanského synka nastoupil mladý František na právnickou fakultu v Praze, kterou však po sedmém semestru v roce 1851 opustil. Uvádělo se, že pro "oční nemoc". Bude patrně nadsázkou, budeme-li tvrdit, že nemocí jeho očí byla fotografie. Každopádně jsou počátky Fridrichova fotografování zahaleny tajemstvím. Možná již fotografoval během vysokoškolských studií a tudíž měl jistě zkušenosti s daguerrotypií, nejstarší v praxi používanou fotografickou technikou. Možná mu učarovala i Talbotova kalotypie, první technika umožňující vytváření kopií z papírového negativu. Právě od roku 1851 se totiž začala používat technika mokrého kolódiového procesu, jež měla v každém směru příhodnější vlastnosti než techniky do té doby známé.

V roce 1851 bylo Fridrichovi 22 let a stál po opuštění vysokoškolských studií na křižovatce své životní dráhy. Jeho otec, který tehdy již žil v Praze na odpočinku, asi ze svého benjamínka moc radosti neměl. Nicméně jeho fotografické začátky zřejmě podporoval a umožnil mu i cestu na Světovou výstavu do Paříže

roku 1855. Návštěva evropského velkoměsta a této vynikající události musela na mladého člověka po všech stránkách mocně zapůsobit a stála patrně v pozadí dalších Fridrichových rozhodnutí.

V září roku 1856 získal sedmadvacetiletý Fridrich povolení vystavovat stereoskopické fotografie z Paříže v tehdejšímu hotelu U arcivévodky Štěpána na Václavském náměstí. Ze žádosti a povolení není jasné, zda šlo o vystavení snímků vlastních nebo koupených; můžeme však předpokládat, že se tímto způsobem chtěl prezentovat jako budoucí fotograf a že tedy vystavoval vlastní snímky, pořízené za návštěvy v předchozím roce. Prohlížení fotografií stereoskopickými kukátkami, poskytujícími efekt prostorového vidění, byla tehdy ještě zbrusu nová atrakce a se stereoskopy a sadou snímků se jezdilo od města k městu jako později třeba s kočovným biografem. Tvzení, že se Fridrich prezentoval vlastními snímky, podporuje i fakt, že v pražském adresáři na rok 1858 se poprvé mezi pražskými fotografy objevuje jméno Františka Fridricha s ohlášeným ateliérem v Michalské ulici čp. 438. (Adresář na rok 1858 de facto fixoval skutečnost roku 1857). V Univerzálním registru Archívu hl. m. Prahy je dokonce u Fridrichova jména uvedeno "Ausübung der Daguerrotypie". Nepřímo je tím doložena i Fridrichova delší fotografická praxe, neboť po roce 1851, jak jsme již naznačili, se daguerrotypie pomalu stávala překonanou. Předpokládáme-li tedy s ohledem na jeho praxi, že Fridrich vystavoval své vlastní snímky, byla by tato výstava v hotelu U arcivévodky Štěpána první známou autorskou výstavou v dějinách české fotografie.

Pro vývoj fotografie v našem středoevropském prostoru je možná docela příznačné, že hned tato první individuální výstavní akce byla spojena s malým skandálem. Fridrich byl patrně mírně nekonvenční a na zmíněné výstavě vystavoval za zástěnou za zvláštní vstupné i fotografie, označené soudem jako necudné. Za prohřešek byl odsouzen ke 48 hodinám žaláře. Na odvolání mu byl sice trest prominut, ale přečin se stal "škraloupem", na který se v lepší společnosti nezapomělo a který byl později hlavní příčinou odmítnutí titulu c. k. dvorního fotografa. Fridrich získal povolení vystavovat pařížské stereofotografie i na venkově a podnik jako takový právně existoval až do roku 1862. V prosinci roku 1856 byl František v Paříži pryč znovu. Pokud byly i snímky aktů jeho dílem, byl by František Fridrich prvním známým fotografem aktů u nás.

Slibný fotografický vzestup zabrzdlily rodinné neshody, o nichž zřejmě podrobněji referují zmíněné zápisky. Další etapa Fridrichova života může trochu připomenout román z červené knihovny, nicméně víme, že život sám je mnohdy pestřejší a krušnější, než literatura o životě. Osmadvacetiletý začínající úspěšný muž se dostal do sporů s otcem, neboť se zamiloval do dvacetileté židovské dívky Eleonory Grögerové, která navíc nebyla majetná. Spory se vyhroutily natolik, že dvojice se rozhodla odjet do Ameriky. Stalo se tak na jaře 1857 a na cestě se zdrželi v Hamburku a Londýně, možná proto, aby si vydělali prostředky na další plavbu. V USA pak slavili svatbu. Jistý časový rozpor mezi podloženými fakty a rodinou tradicí, převzatou literaturou, by možná vyřešilo studium zápisků, ale dost možná, že by vše stejně zůstalo tajemstvím. Na jedné straně Fridrich měl v Praze ohlášenou fotografickou živnost a schváleno kočování po venkově se stereosko-

pem, na druhé pobýval v USA. V zásadě se obé nevyklučuje, ale přidržme se konstrukce, že fotografickou živnost v rodinném domě chtěl František zastávat a k odjezdu se rozhodl náhle, aniž by učinil příslušné úřední náležitosti. Znovu se totiž v pražském adresáři objevuje až roku 1862.

Tříletý pobyt v Americe byl možná dosti tvrdou školou. Nevíme, co všechno novomanželé prožili. Nakonec se ale rozhodli pro návrat domů. Je velmi pravděpodobné, že za svého pobytu v Novém světě František Fridrich fotografoval, i když důkazy v podobě snímků nejsou známy. Je však doloženo, že ještě na jaře roku 1863 při své cestě z Prahy do Berlína předváděl v Děčíně v hotelu Krone velkou výstavu stereofotografií, věnovanou krajině Spojených států a světovým velkoměstům. Podle Z. Wirtha získal roku 1860 povolení vystavovat americké stereofotografie v Krakově, kde se po návratu z Ameriky načas zastavili a kde se choť nechala pokřtít. Tento čin vedl k usmíření otce a k přijetí jeho choti v rodinném domě. 11. června 1861 se pak konala v kostele sv. Jiljí u dominikánů druhá - tentokrát oficiální - svatba. Málokomu se v životě poštěstí mít v životě dvě svatby se stejnou ženou.

František se velmi rychle adaptoval na fotografické práce doma. Teplické Lázeňské listy dokládají, že od 20. června 1860 již pobyl v Teplicích, kde mezi tamní lázeňskou klientelou se dal očekávat velmi dobrý odbyt snímků a kromě toho v těchto vyhlášených lázních bývalo nádherně. Teplice se od té doby staly vedle Prahy a Karlových Var Fridrichovým nejoblíbenějším fotografickým místem. Ihned po návratu do vlasti se tedy cílevědomě snažil pozvednout svůj fotografický podnik, přičemž jistě využíval kontaktů a zkušeností, kterých nabyl v cizině.

V průběhu roku 1861 jednak zřejmě vystavoval stereofotografie z ciziny, neboť k tomu měl stále povolení, jednak asi připravoval dům v Michalské ulici na různé druhy fotografických prací. Opět pobyl v době lázeňské sezóny v Teplicích. Na rozdíl od většiny ostatních fotografů v Čechách se rozhodl specializovat na místopisnou fotografii, i když tento typ práce sebou nesl mnohem větší rizika technická, finanční i distribuční, než klasické hotovení zakázkových portrétů v ateliéru. V pražském adresáři na rok 1862 se po letech znovu uváděl jeho ateliér s adresou v Michalské ulici 17, což znamená, že část rodinného domu musela být fotografické práci a přijímání zákazníků přizpůsobena již v roce 1861. Je zajímavé, že v živnostenském rejstříku jako fotograf byl zapsán až roku 1867; předtím mohl ovšem využívat ohlášení z roku 1857. Důležitým svědectvím, které by posunovalo dokončení adaptací v domě na fotografický provoz až do roku 1863, je zpráva Jana Nerudy z prosince toho roku, který o Fridrichově podniku píše "právě se otevřelo atelier nové, mnohoslibné...". Právně tedy existovala kontinuita Fridrichova ateliéru od roku 1857, de facto však jeho skutečný fotografický velkoprovod nastal zřejmě až v roce 1863. Není znám žádný Fridrichův starší místopisný snímek. Po návratu ze zámoří Fridrich zřejmě adaptoval dům, navazoval obchodní kontakty a portrétoval, protože to byl zajištěný příjem. Však také Jan Neruda ve zmíněném článku psal, že pan fotograf připravuje vydání "alba pražských redaktorů". Dokumenty a město fotografoval Fridrich v prvních třech letech po návratu nejspíše jen příležitostně.

Fridrichovy nejstarší pražské snímky, spolehlivě datovatelné, pocházejí z roku 1864. Jsou osobitým pohledem z Hospodářsko průmyslové výstavy na Rohanském ostrově a překvapují pohotovostí a smyslem pro zachycení atmosféry. Pět stereosnímků uchovávaných v Náprstkově muzeu je ovšem podle nálepky součástí většího cyklu "Praha" a "Karlín", neboť záběry z výstavy mají jednotná čísla 59 (u série Praha) a 61 (u série Karlín). Z číslovek by vyplývalo, že v době výstavy měl Fridrich za sebou již několik tuctů záběrů z pohledy na Karlín a Prahu. Fridrichovo autorství u nesignovaných stereofotografií z Anglo-americké výstavy průmyslové a školní, předvádějící roku 1862 na Střeleckém ostrově "západní zboží", je sporné. Téma, technika pořízení i iniciátor akce - Vojta Náprstek - to vše bylo Fridrichovi blízké, ale přímý důkaz pro jeho autorství v podobě signatury chybí. Co když snímky nebyly signovány proto, že Fridrich v roce 1862 prostě ještě neměl natištěny podlouhlé kartony se svým jménem a adresou? Toto banální vysvětlení je jistě možné, nikoli však jisté. Nedoložené je i Fridrichovo autorství záběru z pohřbu Františka Václava Pštrosse v červnu 1863. Vedle odhalení pomníku Radeckého od Wilhelma Ruppá v roce 1858, smuteční slavnosti za Alfreda Windisgrätze od Wilhelma Horna v roce 1862, je totiž tento snímek třetí nejstarší dochovanou fotografií události v Praze. Fridrichovo domnělé autorství v tomto případě ani nepotvrzuje formát pozitivu. Musíme se zkrátka smířit s tím, že Fridrichův snímek Prahy před rokem 1864 nelze zatím konkrétně doložit, i když je prokázáno, že město fotografoval. Ostatně to, co si dnes z Fridrichova díla prohlížíme, je nepatrný zlomek toho, co bylo vytvořeno. A to se týká prakticky všech autorů 19. století.

Od roku 1863, kdy se rozběhl provoz ateliéru na plný výkon, začal u Fridricha pracovat akademický malíř Jan Maloch. Díky svým zkušenostem získal v podniku časem vyjímečné postavení a nepochybně i významnější vliv. Svými přírodovědnými znalostmi ovlivnil jistě vydávání sérií vizitek s motivy z přírody. Řada reprodukcí kreseb a montáží snímků s kresbou mohla možná vzniknout jen díky Malochovým dovednostem. Byl něčím víc, než pouhým zaměstnancem a proto jeho osobnosti musíme v knize věnovat zvláštní kapitolu.

20. prosince 1863 Jan Neruda, velký ctitel fotografie, prostřednictvím Hlasu vřele vítal Fridrichovo úsilí. Zároveň byl Nerudův článek nadšenou oslavou fotografie jako takové:

„Jedno jest umění, které v Praze rozkvítá tak rychle a krásně, že v něm ne-kulháme za žádným městem takměř. Jest to fotografie, která vyvěšuje výrobky své z každého krámu a usídlila se již na každé střeše. Netřeba do balónů, abychom poznali, jak Praha z výše vypadá, kdo potřebuje několik tuctů fotografických návštěvnek, nechť dá každý tucet dělat jinde, dostane se do nejpovětřejších výšin. Právě se otevřelo atelier nové, mnohoslibné, jež zřídil pražský měšťan pan Fridrich ve vlastním, v Michalské ulici nalézajícím se domě. Pán ten konal velké cesty po Evropě a Americe, má z toho též značné a všestranné zkušenosti v oboru svém.

Co jsme z posavadních výrobků jeho viděli, vyniká znamenitou ostrotí, ceny však jsou při tom vskutku nejlacinější. Nový fotograf hodlá umění svého užítí v rozmanitých způsobách

a podnikách. Nyní již připravuje vydání "alba pražských redaktorů", v létě bude od něho vycházeti album nejkrásnějších krajin v Čechách a na Moravě, vzatých dle přírody.

Pražští fotografové mohli by skutečně pomyslet konečně na roční výstavy výrobků svých a k účelu tomu spojit se s Uměleckou besedou. Rovněž dobře by pochodili s odborním časopisem."

Je zajímavé, že neznáme žádnou Fridrichovu fotografii z Moravy a východních Čech. Jeho doménou byla Praha a lázeňská města severních a západních Čech a tamní pamětihodnosti. Fotografoval však také na Šumavě a v Českém Švýcarsku a na více místech v Německu a možná také na Balkáně.

V létě roku 1864 přicestoval do Prahy dopisovatel prestižního fotografického časopisu Fotografické společnosti ve Vídni Photographische Correspondenz. Chtěl čtenáře seznámit s nejvýznamnějšími fotografy Prahy a mezi čtveřici nejznámějších zařadil i Františka Fridricha, jehož dokonce označil za "nejvybavenějšího". Také jeho okázalé bohatství zanechalo v pisatelovi přívětivý dojem. Autor článku popsal svou návštěvu u Moritze Ludwiga Wintra, Amada Helma a Wilhelma Ruppá, a o čtvrtém se rozhovořil po delším úvodu takto:

„Měl jsem také příležitost vidět nejvybavenějšího pražského fotografa pana Fridricha, bohužel nebylo možné se s ním osobně seznámit. Naše setkání se mělo konat v neděli, kdy pražské obyvatelstvo prchá do zeleně stejně jako Vídeňáci, ti však více s žízni a méně s politickými tendencemi. Neboť pražští Němci se shromáždili v poměrně značném počtu ve Hvězdě, dubovém lese.., kde němečtí turneři konali svá cvičení za zvuků hudby a přítomnosti matek praporů. Čeští turneři (autor myslí členy Sokola) uspořádali v téže době cvičení na Žofínském ostrově, a tam se shromáždili všichni, kdož přísahají na bohulibou Libuši nebo korunu sv. Vác-lava. Elegantní svět se však shromažďuje ve Stromovce, osvěžujícím místě na druhé straně Hradčan, kde koncertuje vojenská kapela, elegantní jezdci vzpínají své plnokrevníky a sama aristokracie se předvádí v nádherných ekvipážích. Tady panuje velkoměstský luxus, připomínající ten, jenž zdobí v máji vídeňský Prater... Se zadostiučiněním konstatuji, že ekvipáž zmíněného fotografa Fridricha jak spřežením tak livrejí lokajů patřila k nejkusnějším, jež jsem toho večera viděl. Tento umělec, jenž budí pozornost publika anoncemi pohádkově levných cen studoval v Americe, kde žil mnoho let, také zákony pokročilejší reklamy, dodává obchodu s uměním jak větší pohledy na Prahu, tak také stereoskopické obrázky...".

O cenách fotografií z "nejvybavenějšího" ateliéru se pisatel rovněž rozepsal poněkud obsírněji. Ukázka zároveň dokládá, jak již počátkem šedesátých let 19. století vzniklo v pražské fotografii ostré konkurenční prostředí...

"Oznámení a vývěsní štíty jsou v Praze většinou dvoujazyčné a také fotografové se anoncují prostřednictvím plakátů na sáh vysokých v obou řečích. Svého času se předhazovala českému národu nadprodukce úředníků; pokud lze soudit podle Prahy, tak se zdá, že se tato nadprodukce změnila v nadprodukcí fotografů, která se výrazně projevuje v cenách vystavených obrázků.

Tak jsem našel na obrovských plakátech Fridrichova ateliéru toto oznámení:
tucet vizitek 1 zl. 50 kr.- 3 zl

velký obrázek 1 zl. – 3 zl. za kus
chromofotografie podle vlastního vynálezu od 3 zl. výše."

Photographische Correspondenz 1865, č. 2, překlad).

Pro srovnání: 4 zlaté byl kolem roku 1865 týdenní plat kvalifikovaného dělníka v kartounce.

Když František Fridrich počátkem šedesátých let obnovil činnost svého fotoateliéru, bylo v Praze minimálně šestkrát více fotografů než v roce 1857, kdy oficiálně začínal. Také fotografie byla v úplně jiném postavení; během tří-čtyř let se totiž návštěva fotografického ateliéru a zhotovení snímků na vizitku, či jak Neruda česky píše navštěvenku, stala skutečnou módou. Všichni se předháněli v množství portrétů, navzájem se obdarovávali a pro fotografie nastaly skutečně zlaté časy. Ty však netrvaly dlouho. Lidé se novinky nasytili a fotografie začali stále více využívat ne jako módní novinky, ale z ryze praktické potřeby. Po roce 1865 ti, které fotografie přilákala jako příležitost dočasného zbohatnutí, fotoateliéry opouštěli a "černému umění" zůstali věrni jen ti nejschopnější. Někteří fotografové se vedle portrétní práce pokoušeli uplatnit s novinkami zábavné nebo didaktické povahy. František Fridrich byl ve svém počínání vsutku velkorysý: jako jediný v Čechách vydával na vizitkách gratulace a různá přání, vymyslel cyklus snímků k různým příslovím a úslovím, jehož obdobu jsem nezjistil u žádného jiného fotografa ve světě, nafotografoval sérii kolorovaných motýlů a květin jako herbář, reprodukoval kresby na náměty písní i laškových příhod ze života lázeňských hostů, sestavoval montáže z více portrétů i místopisných snímků. Fotografoval běžné smrtelníky i lidi těšící se na výsluní zájmu, politiky, herce i kuriózní postavičky. Herce nefotografoval jako postavy v kostýmech rolí, ale jako osobnosti, za které mluvila jejich tvář. Byl mimořádně dobrým pozorovatelem.

František Fridrich se od ostatních fotografů odlišoval nejen nízkými cenami, ale především tím, že hlavní obchodní obrat jeho ateliéru nepředstavovala portrétní práce, ale užitková fotografie a fotografování mimo ateliér. Ze všech fotografů v Praze měl nejrozsáhlejší obchodní i umělecké zkušenosti v zahraničí. Není náhodné, že právě tuto okolnost oba uvádění pisatelé svorně a nápadně zdůrazňovali. K Fridrichovým zahraničním zkušenostem navíc přistoupilo rodinné majetkové zázemí, takže pro něho patrně nebylo velkým problémem státi se "nejvybavenějším" z pražských fotografů. I zřízení ateliérových a skladových prostor ve vlastním domě bylo značnou výhodou. Fridrichův úspěch tak byl nápadnější a rychlejší než u Jindřicha Eckerta, který začínal roku 1863 velmi skromně a jehož hvězda na pražském fotografickém nebi začala zastiňovat Fridricha až někdy v polovině sedmdesátých let. Eckertova obliba vyrostla ovšem na jeho ateliérových pracích a kouzlu osobnosti, které uplatňoval při portrétování, pro Eckerta byla místopisná fotografie spíše koníčkem. Eckert byl velkým fotografem v domácích poměrech, Fridrich české prostředí přerostl. Ale i on musel na mezinárodní úspěchy čekat několik let.

První Fridrichova zahraniční ocenění pocházejí z roku 1867: na Etnografické výstavě v Moskvě získal bronzovou medaili, v Paříži pak "Mention honorable" a doma rakouskou velkou zlatou medaili za umění a vědu. O rok později získal první cenu na fotografické výstavě v Hamburku. Rakouskou velkou zlatou medaili získal Fridrich za album "Erinnerung an Prag", dodnes uložené v kožené kazetě se zlatým kováním ve vídeňské Národní knihovně. O ceně psal Pražský denník 5. února 1867. Možná že cena, udělená císařem Františkem Josefem I., byla malou náplastí za to, že bylo Fridrichovi odmítnuto užívat titulu "c. k. dvorní fotograf" vzhledem k jeho dávnému "mravnostnímu" prohrěšku. Fridrich na oplátku, možná i s trochou ironie, požádal o právo užívat titul v Prusku. Bylo to krátce po roce 1866, roce prohrané války Rakouska s Pruskem. U sousedů bylo Fridrichovi pochopitelně promptně vyhověno a on se pak tituloval jako královský pruský dvorní fotograf...

Obchodně zdatný Fridrich si velmi dobře uvědomoval, jakou bohatou klientelu může získat v lázeňských městech Čech. Patrně již před rokem 1865 si otevřel filiálku v Karlových Varech a Mariánských Lázních. Své návštěvy v Teplicích od roku 1865 rozšířil na delší pobyty během sezóny a cykly fotografií stále rozšiřoval o nové záběry. Podle pražského živnostenského rejstříku měl od července 1867 v Teplicích "sklad výrobků fotografických". V době svého pobytu v Teplicích tam František Fridrich podnikal i soukromé přednášky o fotografování velkých skupin lidí a architektury. Od roku 1872 tam po několik let udržoval provoz sezónního fotoateliéru v domě Lesní zámeček.

V Karlových Varech měl František Fridrich pobočku, jejíž snímek nalezneme ve Wirthově Staré Praze a který v originálu na vizitce je uložen v Sbírce Scheufler. Pod nápisem "Photographischer Kunstverlag" je uvedeno velkými písmeny jméno a titul "královský pruský dvorní fotograf z Prahy". Podle vyobrazení medailí na štítě možno klást vyobrazení fotografického obchodu, jediné známé z této doby u nás, do let 1867 - 1876. Podle studie o karlovarských fotografech, uváděné v seznamu literatury, fotografoval František Fridrich v tomto městě významné stavby ještě v roce 1878. Ve výkladu obchodu je množství stereofotografií, větší počet vizitek i čtyři pohledy na město foliového formátu. Zajímavá je i ukázka čtyř listů z Fridrichova fotografického herbáře.

Na rozdíl od Jindřicha Eckerta se Fridrich tolik neangažoval ve veřejných záležitostech, ani v různých spolcích. V některých však měli členství společné. V roce 1868 byl založen Pražský lední klub, o dva roky později byl Fridrich spoluzakladatelem Veslařského klubu Regatta, který se označuje za první skutečně sportovní klub v Čechách. Fridrich se stal jejím místopředsedou, Eckert členem. Roku 1872 se oba kluby spojily a Regatta nadále sehrála v dějinách sportu v Čechách významnou roli. Iniciovala vznik několika dalších sportů, mimo jiné i kopané. Jeden z klubových člunů byl pokřtěn "Fridrich". Fridrichovy zásluhy o klub se připomínají v pamětním spise k šedesátiletému trvání spolku těmito slovy (překlad):

"Místopředseda klubu František Fridrich, který dlouhá léta žil v Americe, Anglii a Hamburku, kde poznal veslařský sport, přivezl při příležitosti své cesty do Hamburku první loď, mezi nimi také dvě gigové desetiveslice, které se jmenovaly "Karolina" a "Bertha".

(Klubová) loděnice stála na severní špičce Střeleckého ostrova, když před tím na krátký čas byla instalována na Žofíně".

Je zajímavé, že jediný známý portrét tohoto slavného fotografa je právě ze zmíněného sborníku Regatty. Díky snímkům s prostředí bruslařských a veslařských sportů, které patřily k Fridrichovým zálibám, můžeme Františka Fridricha označit jako prvního fotografa sportu u nás. A byl i prvním, kdo fotografoval Prahu v zimě...

Dalším sdružením, na jehož valných hromadách se oba nejctihodnější pražští fotografové mohli setkávat, bylo Společenstvo fotografů v obvodu pražské Obchodní a živnostenské komory, jehož první sezení se konalo 2. března 1886. Eckert byl na něm zvolen starostou, Fridrich tajemníkem.

O jeho dalších zálibách a soukromém životě víme jen velmi málo. Jeho manželství bylo dlouho bezdětné. Až roku 1868 se narodila dcera Eleonora Klára. Svou choť František Fridrich velice miloval a o jejich lásce věděla celá Praha. Za své návštěvy Anglie jí totiž zakoupil veslici bílé barvy ve tvaru labutě, v níž se pak projížděla okolo Střeleckého ostrova za velké pozornosti Pražanů.

Kolem 1870 se František Fridrich stal největším vydavatelem fotografických pohledů v celém Rakousku-Uhersku. U Z. Wirtha se uvádí, že tehdy zaměstnával v ateliéru jedenáct pracovníků, že na skladě měl 18 000 negativů a roční zisk se uváděl ve výši 1 200 zlatých. Vedle ateliéru v rodinném domě, kde ve výkladu vystavoval své snímky, medaile a diplomy, měl v Praze obchod Na příkopě 15 (čp.583/I), sklad a filiálku v Teplicích, Karlových Varech, Mariánských Lázních a Hamburku a komisionáře ve Vídni, Drážďanech, Berlíně, Paříži, Londýně a Turíně. Stal se členem Fotografické společnosti ve Vídni, jejíž časopis v roce 1880 vypočítával, kde všude mimo Evropu měl své depoty. Nuže, tento pražský fotograf měl své sklady ve městech New York, Baltimore, San Francisco, Rio de Janeiro, Alžír, Šanghaj, Sidney, Kapské Město, dále v Japonsku a Zadní Indii. Byl jmenován fotografem císařského domu císaře brazilského, od královny španělské obdržel děkovný list, atd. (viz Photographische Correspondenz 1880, s. 38).

Dnes již bohužel nemáme k dispozici účetní doklady, nemůžeme posoudit, jak bohatý zdroj příjmů mu tato aktivita na všech obydlených kontinentech přinášela, či zda neměla třeba jen symbolický charakter. Na druhé straně vše nasvědčuje tomu, že František Fridrich byl nejen dobrý fotograf, ale i schopný obchodník. A dobrý obchodník nebude zakládat sklady tam, kde mu nekyne obchod. Nevíme, jak byl tento obchod organizován, nevíme vlastně o jeho zahraniční aktivitě skoro nic. Dochovaly se jen signované snímky z několika německých měst (zejména z Drážďan, Frankfurtu, Kolína a Bad Homburgu) a dále z Mostaru a Sarajeva. A víme, že jeho fotografie jsou v některých amerických sbírkách.

Některé vnější doložitelné skutečnosti naznačují, že v polovině sedmdesátých let došlo v jeho obchodu a práci ke změně. Patrně se začal více věnovat obchodu v zahraničí, protože ten zřejmě kulminoval až kolem roku 1880. V adresáři na rok 1871 uvádí adresu v Michalské a obchod Na příkopě, v adresáři na rok 1875 se ovšem na adrese v Michalské ulici 17 objevuje jako fotograf někdejší Fridrichův zaměstnanec Jan Maloch a u Fridricha se objevuje nová adresa ateliéru

Ferdinandova (Národní) 20 (čp.116/II). Na snímcích uvádí jen firmu bez adresy. K čemu došlo, je v podstatě jasné, ale proč? František Fridrich pronajal svůj ateliér v rodinném domě v Michalské Janu Malochovi, s nímž ho jistě pojily silnější vztahy, než jen pouze zaměstnanecké a sám si zařídil nový ateliér na dnešní Národní třídě. (Je zajímavé, že kolem 1860 měl na stejném místě ateliér daguerrotypista L. Scholz). Jako bydliště Fridrich nadále uváděl dům v Michalské. Fotografování Prahy se ovšem Fridrich věnoval i nadále. Důležitým faktem je, že nejvíce vizitek se dochovalo právě z jeho posledního období, kdy medaile Napoleona III. na reversu nám naznačuje letopočet, od kdy se vydávaly - totiž rok 1876 ! Zdeněk Wirth ve své Staré Praze uvádí, že "Z posledních vedutových prací Fridrichových jsou snímky Národního divadla ve stavbě (1880), po požáru (1881) a před ukončením (1882)". V Muzeu hlavního města Prahy je několik panoramatických pohledů na Prahu od Františka Fridricha z osmdesátých let. Známe i Fridrichem signované snímky čerstvě dokončeného Rudolfinu, tedy z let 1884-85. Rok 1885 je rokem, kdy zřejmě vznikl Fridrichův poslední datovatelný snímek - dokončené Rudolfinum. Domnívám se, že se můžeme odvážit tvrdit, že František Fridrich Prahu fotografoval ještě celá osmdesátá léta, ale ne již tak často. Důvodem menší fotografické aktivity mohl být fotografův věk nebo nemoc; fotografování v exteriéru byla stále vyčerpávající námaha. Neodvolatelně František Fridrich přestal fotografovat v roce 1889, kdy dovršil šedesáti let. V Archivu hl. m. Prahy je o tom poznámka "Vzdal se bez výjimky" a příslušné číslo jednací spisu. Tak úředně skončila jeho fotografická kariéra.

Krátká tři léta odpočinku do své smrti trávil František Fridrich v bytě na Staroměstském náměstí 13 (čp. 609). Podle obsáhlé periodicky vydávané publikace Gesamt-Verlags-Katalog des Deutschen Buchhandels und des mit ihm im direkten Verkehr stehenden Auslandes se po opuštění fotografické činnosti věnoval dráze spisovatele. Mimo jiné napsal a vydal německy psaného průvodce Okružní cesta po Čechách. Rodinný dům ale dál udržoval fotografickou tradici, o čemž si ještě přečtete v kapitole věnované Janu Malochovi.

František Fridrich přirozeně nebyl v epoše mokrého kolódiového procesu jediným fotografem Prahy. Počtem vydaných snímků Prahy (a Teplic a Karlových Var) se s ním však nikdo v Čechách nemohl měřit. Kvalitativní srovnání bylo možné, kvantitativní nikoli.. Silná Fridrichova pozice byla možná důvodem, proč Prahu fotografovalo v šedesátých a sedmdesátých letech tak málo domácích fotografů. Mezi cizinci se objevovali autoři zvučných jmen i lidé zcela neznámí. Většina těchto fotografů pocházela z území Rakouska (A. Groll, O. Kramer, H. Heid, Czurda a Keller, J. Vrba) nebo Německa (von Senteck, E. Rommler, H. C. F. Satow). Jsou známy i dvě série stereofotografií z francouzskými popiskami od neznámých fotografů. Největším uměleckým konkurentem z ciziny byl pro Fridricha Josef Vrba, jehož vizitky vyhledávají nápadité záběry, zachycují i pouliční ruch, jsou obrazově zajímavé a kvalitní. Není vyloučeno, že Fridrichovy záběry pod svou nálepkou prodávali i někteří pražští i mimopražští "umělečtí nakladatelé" (K. André, Carl Reichenecker, H. C. F. Satow). Konkrétně je prodej Fridrichových stereofoto-

grafii doložen u A. F. Czihaka na vídeňských Příkopech 21, který snímky hrdě označoval jako "Haupt-Depot fér Stereoscopia".

Z fotografů dočasně usedlých v Čechách představovali Amand Helm a August Ludwig Otto jen skromnou konkurenci. V sedmdesátých letech přibyl do rodiny fotografů Prahy Hynek Fiedler, po jehož smrti pod stejnou firmou pracoval neznámý fotograf, jehož živé bezprostřední snímky vzbuzují úžas. Hypoteticky tímto Velkým Neznámým mohl být Josef Böttinger. Pražská fotografie obsahuje ještě mnohá tajemství. Mezi ně patří i životní osudy Karla Ptáka, který proslul cyklem pražských zbran, zachycených těsně před jejich zbouráním. Roku 1867 zachycoval panství strahovského kláštera J. E. Šlechta, o němž se jinak neví vůbec nic.

Nikdo z výše zmíněných pánů (a dam - manželka A. L. Otta byla fotografkou) nefotografoval Prahu tak usilovně a systematicky jako Fridrich. Nikdo nešplhal po věžích kostelů a na pilony mostů, aby zachytil nové zajímavé pohledy. Byla to zřejmě posedlost fotografováním, která hnala vcelku dobře hmotně zajištěného aristokrata za novými fotografickými metami, byla to i láska a úcta k městu ve kterém žil, co ho hnalo za novými snímky tam, kde se něco změnilo. Nebyl experimentátor v tom smyslu, že by zkoušel a hledal nové materiály a nové techniky, necítil se být ani dokumentaristou v jakémsi vyšším smyslu, což jistě obé pociťoval Eckert, byl "pouze hledačem pohledů" malebných a krásných. První v Čechách fotografoval sport i akty, první v Čechách vnesl svou Fotografickou obrazárnu do fotografie výraznou národní notu. Jako jediný u nás vymýšlel fotografické gratulace i variace na různá přísloví, první v Praze se pachtil s fotografováním v zimě. Tvář, zvyky a gesta tohoto fotografa mají stále nejasné obrysy jako postavy Pražanů na jeho snímcích. Patrně byl trochu extravagantní a nekonvenční, trochu aristokrat i trochu umělec, dandy i dřič, obchodník i rozmařilec... Byl to velký český fotograf.